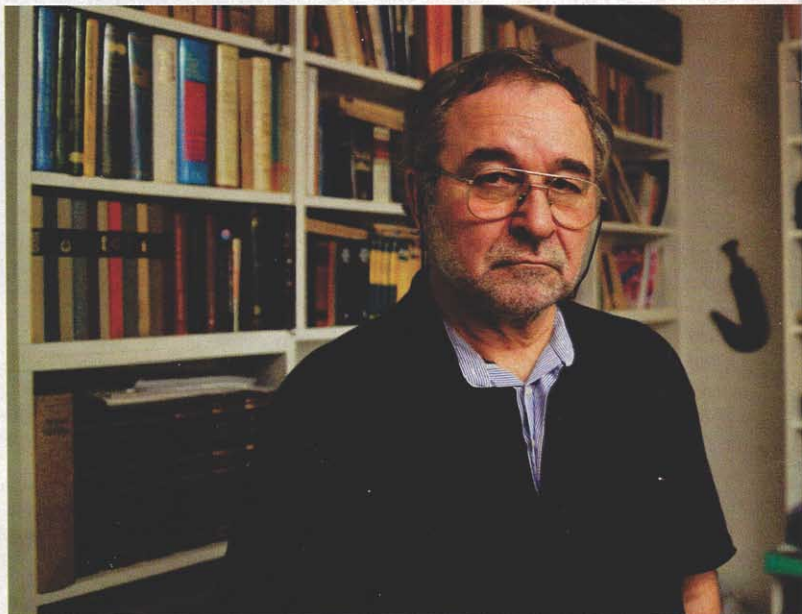

Usud bagdadske kafedžinice

“Stereotipi se prilagođavaju svome vremenu. U doba krstaša kad su se Arapi i Evropljani susretali na Levantu, prijateljevali, ratovali, svadbovali, oni su izgradili neke zajedničke stereotipe koje i danas imamo i mi o njima i oni o nama...”

Nedavno je, na kućnu adresu Srpka Leštarića, iz Holandije stigao paket s pet autorskih primeraکا knjige *12 Impossibles*, u izdanju European Cultural Foundationa. Reč je o engleskom prevodu sa srpskog zbirke *Dvanaest nemogućih* (Narodna knjiga-Alfa, 2005), od dvanaest priča buntovnih arapskih pisaca, koje je izabrao i preveo naš vodeći prevodilac sa arapskog jezika. Autori su iz sedam arapskih zemalja i druga polovina knjige sastoji se od Leštarićevih eseja o svakom piscu, njegovom delu i progonu koji je doživeo on sam, njegov izdavač ili redakcija časopisa koji su te priče objavili. To malo, nekomercijalno evropsko izdanje više liči na konferencijski materijal no na knjigu priča, deliće se od Haga do Kaira po kulturnopolitičkim skupovima i možda je, dosad, najveće priznanje Leštariću. Da napiše promotivni prikaz ove male, ali izuzetne antologije pozvan je niko drugi od Amin Maluf. Drugo priznanje Leštariću dolazi od beogradskih izdavača: u proteklej godini, objavljene su četiri knjige njegovih

prevoda sa arapskog: *Zlatni skiptar i druge priče* – palestinske narodne priče i *Zapožareni Damask* Zekerije Tamira (Službeni glasnik, 2014), *Odbačeni saveti*, prelepo ilustrovana zbirka basni za decu Zekerije Tamira (Fabrika knjiga, 2014) i *Mirisni vrt ljubavne slasti*, erotološka studija iz 15. veka Šejha Nefzavija (Laguna, 2014). Ove godine objavljena je i peta – Leštarićev *Zanimljivi srpski prezimenik*, katalog od 5500 srpskih živopisnih prezimena (Službeni glasnik).

“VREME”: Knjiga *12 Impossibles* prevedena je sa srpskog, čak su i originalne arapske priče preuzete s vašeg prevoda na srpski, zašto?

SRPKO LEŠTARIĆ: Kada su me iz Amsterdamu zvali u nameri da izdaju tu knjigu na engleskom, ja sam im odmah poslao originale svih 12 priča na arapskom. Uputio ih na sve izvore i adrese koje sam imao. Oni su radili na tome nekoliko meseci, ali nisu uspeali pronaći prevodioca koji bi mogao razumeti i prevesti sve priče, jer su neke, zbog stalne i opasne igre skrivanja pred cenzurom, tako hermetične da se

ne mogu prevesti bez poznavanja lokalnih prilika. Priča Abdusetara Nasira *Kafedžinica kod Hasana Adžemija* je najbolji primer. Osim toga, tu je i druga, moja polovina knjige, koja se svakako morala prevoditi sa srpskog. Tako je pala odluka da se knjiga u celini prevede sa srpskog, a ja sam bio na dnevnoj vezi s prevodiocem Edvardom Aleksanderom, koji je odlično obavio zadatak.

Da se vratimo u živopisnu bagdadsku kafedžinicu iz priče Abdusetara Nasira, koji je, kako ste jednom napisali “od samog početka slovio kao enfant terrible ne samo iračke, već i šire arapske književne scene”. Vi ste odlazili tamo u vreme Sadamovog režima?

Tamo sam visio negde '94, '95, i sledeće, to je skoro deset godina pre američke, što bi David Štrbac rekao, *ukopacije*. Bila je to očaravajuća, istočnjački ljupka u svojoj neurednosti, a neobično važna “institucija”. Miša Blam, kad sam ga uveo unutra, rekao je: “Ja ovde moram svirati”, ali nije dočekao. Tu su se skupljali pisci, pesnici,

foto M. Milenković

glumci, novinari, ljudi s televizije, filmadžije... da kažemo, intelektualna elita, ljudi skloni slobodnom mišljenju, nepoćudni za jedan Sadamov režim. Svake večeri tu se nešto čitalo, a obavezno bi došao i jedan od državnih cenzora. Najčešće je to bio kolega pisac, čovek koji želi slobodnu reč, ali je po kazni postavljen da bude cenzor, a onda ne može da gleda kroz prste svojim drugovima. Ne, on tada mora da se dokaže! Elem, cenzor sluša i ako u jednom momentu ustane i demonstrativno izađe iz kafedžinice – ne valja. Priču tada niko objaviti neće. A ako on osedsi do kraja, smeška se, i možda malo aplaudira, nije loše, proći će! I tako se to testiralo. Bagdadska književna čaršija ispipavala je vlast, šta može i do koje granice može da proturi svoje disidentske ideje, a tako je i vlast popuštala taman onoliko koliko je htela. Tih godina u Iraku moja bagdadska kuća bila je non-stop puna te spisateljsko-novinarske bande, svašta je tu izgovoreno, a da ipak nikada niko nije cinkario, ili bar do mene nije došla povratna reakcija službe, one s velikim početnim S.

Kako ste ušli u arapske svetove? Gde ste naučili arapski jezik, posebno arapske dijalekte sa kojih danas prevodite arapske narodne priče?

Ima to sve svoju predistoriju. Još od detinjstva sam se susretao s plodovima istočnjačke mudrosti. U kući u kojoj je moj otac bio treća generacija nereligioznih, Sveto pismo je stajalo na počasnom mestu. Zatim, bila je tu i "1001 noć". Vidjokovićev prevod s ruskog, sve to pobuđivalo je dečju maštu. Dok sam još išao u osnovnu školu, preko Terazija nije jurilo mnogo automobila, pa ste pred "Moskvom" mogli čuti tek pridošle arapske studente kako razgovaraju na svom tako upečatljivom jeziku.

Posle dve godine studija na FPN-u i pada poslednjih političkih iluzija posle juna '68, rešim da upišem uporedo arapski na Filološkom, jer nisam hteo u partiju, a znao sam da bez toga neću naći posla u diplomatiji ili žurnalistici. Mic po mic zapustim političke nauke, jer sam video da je moja vokacija u prevodilaštvu, a i da mi za zaposlenje s arapskim neće trebati veza. I zbilja, pet puta u životu sam se zapošljavao, svaki put – bez veze...

Što se tiče poznavanja arapskih svetova, moram da vam kažem da nisam bio u Alžiru, Maroku, Mauritaniji, pa ni u Saudijskoj Arabiji, hoću da kažem, nisam poznavalac arapskog sveta u celini. No, već na početku studija orijentalne filologije shvatio sam da moram otići u neku arapsku zemlju da tamo boravim neko vreme. Autostopom sam bio prošao svu Evropu i Jugoslaviju, pa se otisnem na put i u arapske zemlje... Obidem Siriju, Liban, deo Jordana, zabavim se oko mesec i po dana na tom putu koji je bio jako jeftin.

To je bio vaš prvi susret sa "živim" jezikom?

Jeste. I s jezikom, i s pismom. Znate, arapsko pismo vam priređuje kulturni šok kakvom se ne nadate. Jer jedno je znati slova, a drugo kad dodete tamo a oko vas sve firme, nazivi ulica sve samo na arapskom, a pritom, i ono malo što ste za godinu naučili na fakultetu to je pisani jezik, koji se jedini učio na katedrama za arapski, danas više nije tako, srećom. Njime nikad nije govorio nijedan živi Arapin. Kada vi pokušate nešto da iskažete na tom jeziku, ljudi će vas uglavnom

razumeti i s osmehom prihvatiti. Ali šta oni vama kažu, to za vas ostaje tajna! To su vam dva jezika, kao staroslovenski i savremeni srpski recimo, kadšto čak kao latinski i španski.

Zato ste pri kraju studija, 1974, otišli sa suprugom i ćerkom od nepunih godinu dana u Alep, u Siriji? I kasnije, kao prevodilac, imali ste prilike da često putujete.

U moje vreme to je bio ključ uspeha za nekoga ko ne sluša i ne uči arapski od detinjstva. Shvativši to u onom prvom susretu, priuštio sam sebi drugi, koji će potrajati godinu dana i biti presudan za moje prevodilačko formiranje. A potom, kad sam se zaposlio, putovanja po arapskim zemljama bilo je da im se ni broja ne zna. Prevodilački zanat počeo sam učiti u *Energoprojekt*u, kasnije sam radio 33 godine u *Jugoimport-SDPR*-u i dugo sam s porodicom živeo u istočnoarapskim zemljama. A kako sam odgajan na našoj usmenoj pesničkoj i proznoj tradiciji, posvetio sam se i savladavanju arapskih govornih idioma. Jedno, da bih mogao na prirodan način komunicirati s Arapima, a i da bih upoznao arapsku narodnu književnost, jer sam tvrdio verovao da će me ona oduševiti isto kao i srpska. I tako je i bilo. Trebalo mi je, doduše, oko deset godina da dođem do prvih autentičnih zapisa, ali nikada nisam prestao da tragram za tim delima i da ih prevodim. Upravo sada prevodim veliku zbirku iračkih bajki, za tim rukopisom trigram sam šesnaest godina! Oduvek sam tvrdio da je studirati jezik i književnost Arapa, a ne upoznati njihove narodne priče kao kad biste dali strancu da prevodi srpski, a da nikada ne vidi Vukove zapise. A u vreme kada sam ja studirao to je bilo tako – nije se mogla naći ni pročitati ni jedna jedina arapska narodna priča, ni u originalu, ni u prevodu. Danas je sve to mnogo bolje, na srpskom postoji odlična arapska gramatika, a na beogradskoj katedri za arapski uče se i govorni dijalekti, što je od ogromnog značaja. Štaviše, studenti na mom vebsajtu mogu naći originalne dijalekatske tekstove svih pet zbirki narodnih arapskih priča koje sam dosad prevodio, a do takvih tekstova se nekad nije moglo doći ni uz pomoć čarobnog štapića, jer ih ima vrlo malo i samo u nekoliko najvećih svetskih biblioteka.

Imali ste prilike da, živeći i radeći u zemljama Mašreka, posmatrate uticaje koje arapski svet ima na Zapad i obrnuto. Da prepoznajete stereotipe o onima drugima s obe strane.

Stereotipi se mahom prilagođavaju svome vremenu. U doba krstaša kad su se Arapi i Evropljani susretali na Levantu, prijateljevali, ratovali, svadbovali, oni su izgradili neke zajedničke stereotipe koje i danas imamo i mi o njima i oni o nama. Ali su neki bili drukčiji nego danas. Eto, Arapi su semiti i u većini muslimani, pa imaju neke drevne zakone koji su bitno različiti od običajnog prava u evropskim zemljama. Kod Arapa je razvod braka, recimo, drevna institucija. Razvedena žena ne nosi ime koje nagoveštava raspuštenica, kao što je to kod nas – raspuštenica. Ta žena će se, sa sve decom, lako i brzo udati. Tim lakše što za nju ne mora da se daje tolika nevestnina kao za devojku. Kod Arapa nema institucije miraza, kada devojčina porodica daje mladoženjinom domu, nego mladoženjin dom daje tzv. nevestninu.

Devojkinoj porodici?

Njoj lično, jedan deo, a jedan deo njenom rodu. I to se sastoji od zlata, novca, predmeta pokucstva, životinja tovarnih, jahalih...

A već udavanoj pa razvedenoj ženi nevestnina se ne daje?

Pa, manje. A što nije nelogično, jer njoj je bitno da dobije svoju zaštitnu sumu. U toj nevestnini ima deo koji se daje odmah, a jedan deo se čuva, tj. za nju je namenjen, ali odloženo, to je materijalna zaštita njena i njene dece u slučaju da se razvede bez svoje krivice.

Tako je po šerijat?

Tako je, to je drevno arapsko običajno pravo. Njega je islam samo sankcionisao, usvojio ga, donekle razvio, i dalje nastavio istom linijom. Najliberalniji krugovi takozvanog hrišćanskog sveta, budući da je Evropa danas dobrim delom sekularna, mogli bi pozavideti toj šerjatskoj instituciji nevestnine i razvoda braka, ovdašnje žene, dakle, onamošnjim ženama. Zatim, kad je o stereotipima reč, mi ovde zamišljamo da je žena tamo potpuno neslobodna, jer ne može svoju volju da sprovede ako njena muška okolina to ne odobri. Ona je u tom pogledu zaista neslobodna, ona je rob tog običaja. A opet, s druge strane, žena unutar svoje kuće, interno,

posедуje ponešto veću moć, pa i vlast nego žena u ma kojoj hrišćanskoj ili sekularnoj evropskoj sredini.

Stereotipi ne nastaju tek tako, bez nekog osnova, ali realnost nikad nije onakva kako je mi u stereotipima vidimo.

Koliko ima istine u onome da kad arapski svet uđe u nekakvu žižu povećane geopolitičke pažnje Zapada, onda se javi potreba za kulturnom razmenom, odjednom zapadna kultura poseže za arapskom...

Ta prožimanja su vrlo stara i započeta su pre nove ere, kad su se Rimljani sa Arapima na Levantu i te kako znali. Karavane preko Arabijskog poluostrva, koji

■ Arapsko proleće ne postoji, to je izmišljotina spin majstora, pa i ljudi dobre volje koji se povode za medijskim diktatom i možda nadaju da je to neko proleće slično praškom, koji veruju da to vodi ka nečem dobrom

su od Indije i sa puta svile donosili sve što treba prema Rimu, vodili su beđuiini, pustinjski Arapi. Kolonije učenih Jevreja, Grka, Rimljana i Indusa postojale su u većim arapskim gradovima pre rađanja islama i Kurana se na mnogim mestima poziva na prethodne dve avramske religije. Od ranoga srednjega veka, na prelomu milenijuma, tu su te kulturne veze bile jako žive, i tada je arapska nauka bila nadmoćna. Čitali ste Ekovo *Ime ruže*, u 13. i 14. veku u Evropi za srednje studije ste morali znati latinski, a za više – arapski jezik. Arapski su nam naučnici doneli cifre i znanje o nuli, koje je poteklo iz indijske sanskriteske gramatike. Međuuticaji su permanentni i nikada nisu prekidani, i Kolumbo je na osnovu arapskih geografskih mapa došao do zaključka da može da

oplovi zemaljsku kuglu. Ali današnja kulturna razmena uglavnom ide linijom novih tehnologija i evropsko-američkih književnih vrhunaca, a to će reći u smeru od Zapada ka arapskom svetu.

Film Dejvida Lina Lorens od Arabije (1962), o britanskom oficiru Tomasu Edvardu Lorensu, koji je za vreme Prvog svetskog rata ujedinio Arape u pobuni protiv Osmanske imperije, nastao je, reklo bi se, kao "kulturna potreba" uslovljena geopolitičkim okolnostima, nešto između postkolonijalne nostalgije i nafte koja se s Prvim ratom pojavljuje kao važan strateški činilac.

I ranije. Lorens je bio obaveštajac, dogurao je do pukovnika, ali je bio arheolog i briljantan arabista. Spomenuli smo stereotipe. Zbog Lorensovog neuspeha da spreči da Englezi prvi uđu u Damask, jer on je iskreno želeo da Fejsal i Arapi prvi uđu, kod Arapa se stvorio stereotip da je svaki orijentalista i špijun. Kad su Francuzi i Englezi osvojili Bliski istok, oterali Turke u Tursku, poklonili im severni deo Sirije da to bude Turska što je i dan-danas, iscrtali lenjirom granice Alžira, Sudana, Libije, ovamo Saudijske Arabije, delova Iraka... raspodelili su to kako su oni smatrali da je mudro i zdržali perspektivu, kad bude opet trebalo, "zavadi pa vladaj". Nafta je postala krupan politički činilac uoči Prvog svetskog rata zato što su tada napravljeni automobili i avion, brod je počeo da ide na naftu, taj tehnološki iskorak nafte je doneo važnost.

Šta danas Arapi misle o Prvom svetском ratu?

Ne listam često arapsku štampu pa ne mogu reći šta Arapi kažu na to. Znam da su uvek spominjali šta su uradile velike sile na kraju Prvog svetskog rata kada su ucrtane te neprirodne granice koje su i danas aktuelne. Neke su se zemlje unekoliko osamostalile šezdesetih godina, pa svoje jubileje nalaze u tom vremenu. Ali najkrupniji događaj bio je 1948, kada je na tlu Palestine formirana država Izrael, pošto je cionistička struja, koja je predvodio jedan rođeni Zemanac, odbila da prihvati od Britanije – možda uz američki blagoslov – već okolčenu teritoriju u Ugandi. Tako, iako su se tokom Velikog rata oslobodili osmanlijskog jarma, svi Arapi su tada pali pod tzv. mandat zapadnih sila, pa im je od

svih tadašnjih događaja najčešće na pame-
ti obećanje tih sila o osnivanju jevrejske
države, čuvena Balfurova deklaracija, a
njena stogodišnjica stiže tek za tri godine.

**Za prevod romana egipatskog nobe-
lovca Nagiba Mahfuz a Deca naše uli-
ce, dobili ste nagradu "Miloš N. Đu-
rić". Zbog ovog romana na Mahfuz a
je pokuš an atentat od čijih će posle-
dica pisac kasnije i umreti. Kako je
prevoditi takvu, krvavu literaturu?**

Taj roman jeste izazvao talasanja kod
fundamentalista svih triju avramskih re-
ligija – i judejske vere i hrišćanske i islam-
ske. Jer je on u tom romanu iskazao da su
sve religije jedno te isto i da su svi misti-
cizmi jedno te isto i da su svi ljudi jedno te
isto, što se nekima, naravno, nije svidelo.
Radi mira u kući, Naserova vlast potrudila
se da pisac to delo skloni u fioku – kao
knjiga u Egiptu je objavljeno tek pre ne-
koliko godina. Mahfuz je bio čovek vičan
peru, objavio je 40 romana, 20, 30 zbirki
kratkih priča i nije ga previše teško prevo-
diti. Što onom svojom trilogijom o Kairu
i životu u Kairu, što ovim romanom koji
je bio odlučujući teg na tasu Nobelovih

terazija, on dobi Nobelovu nagradu. Kažu
da se, kad je Mahfuz dobio Nobela, egipat-
ski pisac Jusuf Idris razboleo što nije on
dobio nagradu. Prevodio sam i njega, u nje-
govim delima zbilja ima više tog nemira
za koji pitate – suza, krvi i znoja. I za pre-
vodenje je zahtevniji.

**Kako biste ocenili dosadašnji bilans
"arapskog proleća"?**

Arapsko proleće ne postoji, to je izmi-
šljotina spin majstora, pa i ljudi dobre vo-
lje koji se povode za medijskim diktatom
i možda nadaju da je to neko proleće slič-
no praškom, koji veruju da to vodi ka ne-
čem dobrom.

**Vi ne verujete u tzv. uvozn u
demokratiju?**

Iako je ta stvar krenula spontano u Tu-
nisu, na samom početku, onaj dečko se
usled nepravde toliko razgnevio da je do-
bio nervni slom i zapalio se, a to je povu-
klo posledice u okruženju. Međutim, već
kako je krenulo u Egiptu, pogotovo posle,
Libija i Sirija, tu su se umešale raznorazne
službe, ovi momci naši išli u Kairo da obu-
čavaju neke nove otporaše. Nemam ja pre-
velikih primedaba na to što će otporaši ići

da obučavaju mladiće i devojke u nekoj
drugoj zemlji, ja sam načelno pristalica ta-
kvih otpora, oko toga nemam dileme, ali...

Ali, ne dopada vam se ukus diktata?

Čim je diktat, *per definitionem*, to se
meni ne dopada, osim kad učimo strani
jezik. Zatim, ti diktati – od koga mogu da
dođu? Nisu beogradski otporaši otišli u
Kairo ni o svom trošku, niti zato što im
se svidalo da odu da gledaju piramide u
Gizi. Nego je to neko finansirao, neko je
to podstrekivao. I oni su za to bili plaće-
ni. Isto je i u Gruziji.

Što se tiče arapskih zemalja, imam neko
mišljenje o njima jer sam živeo tamo,
imam prijatelje tamo, poznajem ljude s
kojima sam godinama prijateljvao, dr-
žao im decu u krilu i oni moju, najlepše
porodično i prijateljski. Te zemlje, ti naro-
di, nisu spremni da prepisu zapadnu de-
mokratiju. To nije dobar recept jer oni to
ne mogu da prepisu i moraju da padnu
na tom pismenom ispitu. Ne mogu da ga
polože. To treba drukčije. Ja mislim da je
to takođe diktirano nasilje. Tako da ne vi-
dim nikakvo arapsko proleće. ¶